

Запропонована система бюджетування дозволить підвищити оперативність та аналітичність облікової інформації управлінського обліку, тим самим активізуючи діяльність структурних підрозділів нафтопереробних підприємств в частині здійснення ефективного бюджетного контролю за витратами.

IV. Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що бюджетування як складова управлінського обліку є складним інструментом (механізмом) управління, який має свою структуру, систему, методи, підходи та етапи.

Дослідження сутності бюджетування в системі управлінського обліку показує, що ефективність функціонування даної технології управління залежить від особливостей галузі, організаційної і виробничої структури діяльності нафтопереробних підприємств з метою здійснення контролю за витратами та досягнення поставленої мети.

1. Чибісов Ю. В. Бухгалтерський облік виробничої діяльності в системі бюджетування: теоретико-методичні основи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)» / Ю. В. Чибісов ; Держ. академ. стат., обліку та аудиту Держкомстату Укр. – Київ, 2008. – 22 с.

УДК 330.45

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ

У статті проаналізовано основні підходи до визначення та класифікації кредитного ризику. Запропоновано систему класифікації кредитного ризику на основі врахування зовнішніх та внутрішніх чинників і поняття кредитної події.

Ключові слова: кредитний ризик, класифікація ризику, кредитна подія, дефолт, кредитний рейтинг, кредитний спред, кредитоспроможність.

I. Вступ. Жорстка фінансова криза, яка супроводжується резонансними дефолтами фінансових компаній по цілому світі, безперечно зумовила перегляд основних постулатів сучасного банківського ризик-менеджменту. Потребують перегляду також саме поняття кредитного ризику та системи його класифікації, яких на сьогодні розроблено надзвичайно багато, що не сприяє його коректній ідентифікації та управ-

2. Попович В. Бюджетування в системі управлінського обліку / Наукові записки: Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу ТНЕУ. – 2006. – № 16. – с. 338-342.

3. Мельник О. Г. Бюджетування в системі управління підприємством : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 / «Економіка, організація і управління підприємствами» / О. Г. Мельник ; Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2004. – 28 с.

4. Шеремета О. В. Механізм бюджетування витрат операційної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «економіка та управління підприємствами (машинобудування)» / О. В. Шеремета ; Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2009. – 18 с.

5. Бренц А. Д. Организация, планирование и управление предприятиями нефтяной и газовой промышленности : учебник для вузов / Под ред. А. Д. Бренца, В. Е. Тищенко. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. : Недра, 1986. – 511 с.

6. Баландина А. Построение системы бюджетирования в холдинговых структурах / Вестник Томского государственного университета. – 2007. – № 296. – С. 134-140.

In the article investigational essence of process of budgeting and his introduction is in the system of administrative account. The features of budgeting are considered on oil-processing enterprises. On the basis of the got information the order of forming of budgets is offered on oil-processing enterprises.

Кишакевич Б. Ю.

ління. Для ефективного управління кредитним ризиком та зниження його негативного впливу перш за все необхідно визначити причини, фактори та специфіку ймовірних загроз, або іншими словами ідентифікувати вид кредитного ризику. У більшості досліджень кредитний ризик охоплює лише оцінку можливості банкрутства контрагента. У статті пропонується враховувати не лише ймовірність самого дефолту, але й можливість погіршення кредитних характеристик позичальника. Такий підхід значно повніше характеризує саме поняття кредитного ризику і, тим самим, дозволяє побудувати більш ефективну модель ризик-менеджменту кредитної установи. Дана проблема є порівняно новою і потребує додаткового аналізу та дослідження.

Мета статті – розроблення нових підходів до визначення та класифікації кредитних ризиків, в основі яких лежить поняття кредитної події.

II. Постановка завдання. Питанням ідентифікації та класифікації кредитних ризиків присвячено наукові дослідження Дж. М. Кейнс [1], А. А. Лобанова [2], А. С. Чугунова [2] Л. Слободи [3], Л. О. Примостки [4], В. В. Жарикова [5], А. І. Євсейчева [5], І. С. Скоропада [6], Р. С. Копитко [7], В. Шаповалова [8], О. Ф. Андросова [9], І. В. Михайлова [9] та ін. Позицію Національного банку України щодо класифікації кредитного та інших видів банківського ризику, а також рекомендації по управлінню ними представлено в «Методичних вказівках з інспектування банків “Система оцінки ризиків”». Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених методикам класифікації кредитних ризиків, сьогоднішня безпрецедентна фінансова криза поставила цілу низку принципово нових питань, для вирішення яких необхідні нові підходи та методики.

III. Результати. Негативний вплив світової фінансової кризи на банківську систему України сприяв перегляду діючих методів ідентифікації та управління кредитними ризиками. Ідентифікація кредитних ризиків є базовим етапом у процесі управління системою кредитних ризиків. Під ідентифікацією кредитного ризику розуміють виявлення його типу, прогнозування можливостей та особливостей реалізації, зміну ризику у часі, ступінь взаємозв'язку із іншими ризиками. Для правильного визначення типу кредитного ризику необхідно у першу чергу розробити систему класифікації ризику, яка б охоплювала усі аспекти діяльності кредитної установи.

Під класифікацією розуміють систему суцільних понять деякої області знань або діяльності, яка використовується як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями. Отже, класифікація кредитних ризиків означає систематизацію множини кредитних ризиків на основі якихось ознак та критеріїв, які дозволяють об'єднати підмножини кредитних ризиків у більш загальні поняття. Слід зазначити, що на сьогодні ще не має єдиної системи класифікації не лише ризиків у цілому, але й кредитних зокрема.

Поняття “ризик” в економічній літературі вживається досить часто і носить багатограний характер і трактується по-різному у залежності від виду діяльності. Одне із визначень характеризує ризик, як ймовірність того, що очікувана подія не відбудеться або відбудеться з певними відхиленнями, що, зрештою, призведе

до небажаних наслідків [4]. Для математиків ризик – це функція розподілу випадкової величини, для страховиків – об'єкт страхування, розмір потенційного страхового відшкодування. Для інвесторів ризик – це невизначеність, пов'язана із вартістю інвестиційного капіталу у кінці періоду, ймовірність не досягнути запланованих цілей тощо. Із суто термінологічної точки зору «ризик» – від італ. *Risico* – загроза, ризикувати, буквально – об'їжджати скелю. Загалом ризик – це неможливість передбачити настання тієї чи іншої події та наслідків від неї.

Кредитний ризик є історично першим серед фінансових ризиків і за своїм розміром найвпливовіший. Так, за різними оцінками у банківській діяльності структура потенційних втрат має такий вигляд: 50% – кредитні ризики; 20% – ризики ліквідності; 5% – валютні ризики; 25% – інші ризики [3, с. 128]. Кредитний ризик є невід'ємною складовою банківської діяльності і займає домінуюче становище в системі банківських ризиків. Небезпека виникнення цього виду ризику існує при здійсненні кредитних та інших привієнаних до них операцій, які відображаються на балансі, а також можуть мати забалансовий характер. Кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає кожного разу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних чи умовних угод незалежно від того, де відображається операція – на балансі чи поза балансом. Банк може відмовитись від кредитного ризику шляхом припинення кредитування, проте цим самим він відмовляється від отримання прибутку. У вітчизняній літературі можна зустріти найрізноманітніші визначення кредитного ризику:

1) Кредитний ризик – ризик невиконання кредитних зобов'язань перед кредитною організацією третьою стороною. [5, с. 41]

2) Кредитний ризик – це можливість втрат внаслідок невиконання контрагентом своїх договірних зобов'язань [2, с. 374], [7]

3) Кредитний ризик – це ризик несплати позичальником основного боргу і відсотків по ньому, належних кредиторю. [6, с.]

4) Кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови

будь-якої фінансової угоди з банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання [9, с.20]

Під час оцінки кредитного ризику доцільно розділяти індивідуальний та портфельний кредитні ризики. Джерелом індивідуального кредитного ризику є окремих, конкретний контрагент банку – позичальник, боржник, емітент цінних паперів. Оцінка індивідуального кредитного ризику передбачає оцінку кредитоспроможності такого окремого контрагента, тобто його індивідуальної спроможності своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за прийнятими зобов'язаннями. Портфельний кредитний ризик виявляється у зменшенні вартості активів банку (іншій, аніж внаслідок зміни ринкової процентної ставки). Джерелом портфельного кредитного ризику є сукупна заборгованість банку за операціями, яким притаманний кредитний ризик – кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо. Оцінка портфельного кредитного ризику передбачає оцінку концентрації та диверсифікації активів банку.

Кредитний ризик здебільшого нерозривно пов'язують із дефолтом - неможливістю або небажанням контрагента виконати свої зобов'язання в термін і/або в повному обсязі, що веде до порушення умов договору та дозволяє кредитору розпочати процедуру повернення боргу. Проте кредитний ризик, на нашу думку, повинен охоплювати не лише оцінку можливості банкрутства контрагента, але й звичайне погіршення його кредитоспроможності. У зв'язку із цим, вважаємо за доцільне замість дефолту використати при визначенні кредитного ризику більш широше поняття кредитної події. Кредитна подія – це подія, у результаті якої погіршується кредитоспроможність позичальника або кредитні «властивості» фінансового інструмента. До кредитних подій можна віднести банкрутство, збільшення кредитного спреда, зниження рейтингу, крос-дефолт, відмову від боргу, реструктуризація тощо.

Враховуючи всі вищезгадані підходи до визначення кредитного ризику, на нашу думку під кредитним ризиком можна вважати невпевненість кредитора (не обов'язково банку) у тому, що боржник буде спроможним виконати свої зобов'язання відповідно до кредитної угоди у повному обсязі.

Одним із перших класифікацією ризиків займався Дж. М. Кейнс. До цієї проблеми він

підходив зі сторони суб'єкта, який здійснює інвестиційну діяльність. Загалом ним було виділено три основних види ризику:

1) підприємницький ризик – невизначеність отримання очікуваного прибутку від вкладених ресурсів;

2) ризик «позикодавця» – ризик неповернення кредиту, який включав у себе юридичний ризик (ухилення від повернення позики) та кредитний ризик (недостатність забезпечення)

3) ризик зміни вартості грошової одиниці – ймовірність втрати засобів у результаті зміни курсу національної грошової одиниці (ризик інфляції) [1, с. 270]

Перед тим як виділити різні види кредитного ризику або, іншими словами провести його класифікацію, нам слід визначити чинники, від яких залежить розмір кредитного ризику. Чинники кредитного ризику є основними критеріями його класифікації. Як правило, в науковій літературі за відношенням джерел ризику до банку (позичальника) усі чинники ділять на три групи:

1. Чинники зовнішнього щодо банків та контрагентів середовища

2. Внутрішньобанківські чинники

3. Чинники, притаманні діяльності позичальника [8]

У табл. 1. нами пропонується перелік зовнішніх та внутрішніх чинників, від яких залежить розмір кредитного ризику, з яким стикається кредитна установа.

У сучасній економічній літературі можна зустріти багато варіантів класифікації кредитних ризиків. Кожен автор пропонує власні класифікаційні ознаки. Ми пропонуємо проводити класифікацію кредитного ризику за наступними ознаками (чинниками) (табл. 2):

Зупинимось детальніше на декількох чинниках, які при оцінці кредитних ризиків або не використовувались раніше, або згадувались дуже рідко, незважаючи на їх надзвичайну актуальність в умовах значної глобалізації фінансово-кредитних відносин та появі протягом останніх років принципово нових кредитних інструментів. Сьогодні, як ніколи, на прикладі безпрецедентної світової фінансової кризи можна бачити у якому глобалізованому світі ми живемо, і як тісно пов'язані фінансові та кредитні системи усіх країн світу. Адже, будь-які проблеми у фінансах будь-якої із високо розвинутих країн негативно впливають на кредитно-банківську сферу усіх інших країн, у тому числі

Зовнішні та внутрішні чинники кредитного ризику

Зовнішні для банків та контрагентів чинники	Внутрішні для кредитора чинники	Чинники, притаманні діяльності позичальника
Стан та перспективи розвитку економіки країни у цілому	Рівень менеджменту на усіх рівнях кредитної організації	Зміст та умови комерційної діяльності позичальника
Грошово-кредитна політика	Тип ринкової стратегії	Кредитоспроможність
Зовнішня та внутрішня політика країни	Гнучкість у розробці та просуванню нових кредитних продуктів	Рівень менеджменту
Стан світової економіки	Коректна кредитна політика	Репутація
Доступ до кредитних ресурсів (зовнішніх та внутрішніх)	Якість кредитного портфеля	Доступ до ринків збуту
	Рівень концентрації та диверсифікації активів	Фінансова стійкість
	Кваліфікація персоналу	Рентабельність

Класифікація кредитних ризиків

Ознаки класифікації	Види кредитних ризиків
За рівнем прийняття рішень	Макроекономічні, на рівні банківської установи, відповідальної особи
За джерелами виникнення	Систематичний або ринковий (властивий усім суб'єктам кредитних відносин), несистематичний (ризик окремих суб'єктів)
За причинами виникнення	Об'єктивні, суб'єктивні
За розмірами втрат	Мінімальні, середні, оптимальні, припустимі, критичні, катастрофічні
За ступенем обґрунтованості рішень або дій	Виправданий та не виправданий
За масштабами впливу	Глобальний, крайній, регіональний, галузевий, ризик окремих суб'єктів господарювання
За відношенням джерел ризику до кредитора (позичальника)	Зовнішні (для банку), зовнішні (для позичальника), внутрішньобанківські, внутрішньо-фірмові
За методом організації	Індивідуальні, портфельні
За типами аналізу	Кількісні, якісні
За рівнем прогнозованості	Прогнозовані, не прогнозовані
За розподілом ризику у часі	Минулі, теперішні, майбутні
За ступенем ризику	Стандартний, під контролем, субстандартний, сумнівний, безнадійний
За характером обліку операцій	Балансових та позабалансових операцій
За видом кредитної події	Банкрутства, спреду, зниження рейтингу, крос-дефолту, відмови, реструктуризації
За видами та формами кредиту	Іпотечний, комерційний, фінансового факторингу, лізинговий, овердрафт, андеррайтинговий, консорціумний
За рівнем забезпечення	Забезпечених заставою, гарантованих та бланкових позик
За тривалістю дії	Довгострокового, середньострокового, та короткострокового кредитування
За врахуванням тимчасового фактору	Статичні, динамічні
За методами прийняття	З можливістю повного прийняття (поглинання), перекладання, диверсифікації та розкладання ризику

і країн із перехідною економікою та тих, що розвиваються. Справа в тому, що для світових фінансів характерна значна за обсягами міграція капіталу, людських та виробничих ресурсів в масштабах всієї планети. В Україні станом на 1 липня 2010 із 176 банків, які мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій, 52 із іноземним капіталом, причому частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків є значною і становила 35,7 %. Через це, крайній чинник як ніколи раніше слід брати до уваги при оцінці кредитного ризику.

Чинник розподілу ризику у часі в умовах сьогоденної нестабільної ситуації у світових фінансах є надзвичайно важливим. Основні операції банку піддаються минулому та теперішньому ризику, а подекуди і майбутньому. Теперішньому ризику піддаються операції по видачі гарантій, акцепту векселів, документарні акредитивні операції, продаж активів із правом регресу тощо. Проте сама можливість оплати гарантії через певний час, оплата векселів, відкриття акредитиву за рахунок банківського кредиту піддають ці операції також і майбутньому ризику. При настанні часу оплати гарантії, якщо банк не врахував ймовірність таких втрат, він наражається на минулий ризик, тобто той, який банк прийняв безпосередньо при наданні гарантії. Розподіл ризику у часі відіграє дуже важливу роль для прогнозування потенційних втрат банку. При правильному врахуванні цього чинника можна запобігти накладанню минулих ризиків та помилок на майбутню діяльність банку.

Беручи до уваги різні види кредитної події, до складу кредитного ризику слід також включати ризики банкрутства, кредитного спреду, зниження кредитного рейтингу, крос-дефолту, відмови та реструктуризації.

Ризик банкрутства у більшості випадків отожднюють із кредитним ризиком загалом. Під ризиком банкрутства слід розуміти ймовірність того, що позичальник збанкрутує і не зможе повністю погасити кредиторську заборгованість перед кредитором.

Кредитний спред – це різниця у дохідності між різними цінними паперами (у нашому випадку облігаціями) через їх різні кредитні якості. Кредитний спред облігації як правило подається у порівнянні із дохідністю безризикового цінного паперу, в ролі яких здебільшого беруть казначейській зобов'язання. Якщо спред такої облігації є більшим за спреди ана-

логічних цінних паперів на ринку, то це може слугувати сигналом про певні проблеми у емітента (позичальника).

Ризик зниження кредитного рейтингу полягає у тому, що при зниженні кредитного рейтингу підприємства-позичальника зменшуються його можливості повністю повернути заборгованість за позицією.

Під крос-дефолтом розуміють оголошення дефолту (відмінного від невиплати належної суми) по любому іншому аналогічному зобов'язанню даного позичальника. При відмові або мораторії контрагент відмовляється від здійснення платежу або оспорує юридичну силу зобов'язання. Ризик реструктуризації полягає у можливості односторонньої відмови, відстрочки або зміни графіку погашення заборгованості на менш вигідних для кредитора умовах після реструктуризації заборгованості.

Наведена класифікація кредитних ризиків не є єдиною та вичерпною, однак вона комплексно характеризує дію чинників кредитних ризиків, охоплює увесь спектр їхнього прояву, дозволяє згрупувати причини кредитних ризиків за істотними ознаками, дає змогу різнобічно оцінювати чинники кредитних ризиків як об'єкти регулювання та визначати вагомість їхнього впливу на результати кредитних операцій банківських установ.

IV. Висновки. Ідентифікація та оцінка кредитних ризиків сьогодні надзвичайно ускладнилась через появу принципово нових кредитних продуктів, світову фінансову кризу та глобалізаційні тенденції у сучасних фінансах. Для побудови ефективних систем банківського ризик-менеджменту керівництву кредитної установи необхідно у першу чергу ідентифікувати ризики, беручи до уваги весь спектр кредитних операцій, які вона надає та чинників, які впливають на розмір ризиків. З цієї метою у статті пропонується для визначення кредитного ризику застосовувати не лише термін дефолт, але й більш ширше поняття кредитної події, яке крім можливості банкрутства позичальника включає ще й різні варіанти погіршення його кредитоспроможності. У більшості розроблених економіко-математичних моделей оцінки кредитного ризику під кредитним ризиком розуміють саме ризик банкрутства або дефолту, як основний та найбільш важливий вид кредитної події. Проте дуже коротка історія банкрутств українських підприємств служить стримуючим фактором для розроблення банками

власних ефективних методик оцінки ймовірності дефолту. Запропонована система класифікації кредитних ризиків враховує цілу низку внутрішніх та зовнішніх чинників, які впливають на рівень кредитного ризику та можливість управління ним.

1. Дж. М. Кейнс. Общая теория занятости, процента и денег. [Текст] Москва: Гелиос АРВ, 1999, серия «Классики экономической науки – XX век», 352 с.

2. Энциклопедия финансового риск-менеджмента [Текст] / Под ред. А. А. Лобанова, А. С. Чугунова – 4-е издание – М.: Альпина Бизнес Букс. 2009. – 932 с.

3. Л. Слобода. Роль та функції кредитних ризиків у банківській діяльності [Текст] // Слобода Л. – Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 128.

4. Л. О. Примостка. Управління банківськими ризиками: навчальний посібник [Текст] / Примостка Л. О. – К.: КНЕУ, 2007. – 616 с.

5. Управление кредитными рисками : учебное пособие [Текст] / В. В. Жариков, М. В. Жарикова, А. И. Евсейчев. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009. – 244 с.

6. Скоропад І. С. Джерела формування та нейтралізації кредитних ризиків у банках [Текст] / І. С. Скоропад, Р. С. Копитко. – Науковий вісник Національного лісотех-

нічного університету України: Збірник науково – технічних праць. – Львів: НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.8. – с. 298–301. Доступний на: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/20_8/298_Skoropad_20_8.pdf

7. В. Шаповалов. Как управлять рисками [Електронний ресурс] / В. Шаповалов. – журнал Бизнес Энтропия. <http://bizentropy.biz/articles/28-kak-upravlyat-riskami.html>

8. Андросова О. Ф. Чинники формування кредитних ризиків та їх наслідки для банківської системи України в умовах фінансової кризи [Електронний ресурс] / О. Ф. Андросова, І. В. Михайлова. Електронне наукове фахове видання Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України «Ефективна економіка». 09.02.2010. Доступний на : <http://www.economy.pauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=142>

9. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [Електронний ресурс]. Затверджено постановою НБУ від 15.03.2004 № 104. Доступний на : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/104.pdf

The main approaches to definition and classification of credit risk were analyzed. System of credit risk classification on the base of external and internal factors consideration as well as the notion of credit event was offered.

УДК 33.021.8:336.71.(477)

Криховецька З. М.

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ КРИЗИ 2008–2009 РОКІВ

Розглядаються причини кризи банківського сектора, проблеми його функціонування у післякризовий період на основі узагальнення різних підходів авторів. Пропонуються шляхи її реформування в напрямі підвищення стабільності, здатності відновлюватися після кризових потрясінь, кращого задоволення потреб реального сектора й економіки в цілому.

Ключові слова: банківське регулювання і нагляд, банківська система, реальний сектор економіки, іноземний капітал, кредитування, девальвація, проблемні кредити, малі і середні банки, капітал банків.

І. Вступ. Фінансова криза в Україні показала неефективність системи державного регулювання і нагляду банківського сектора. У реаліях сьогодення в Україні склались сприятливі умови для реформування вітчизняної банківської системи та відновлення до неї довіри. З метою запобігання чи зменшення негативного

впливу можливих наступних кризових явищ на національний ринок капіталу українська влада і Національний банк, як регулятор банківського сектора, повинні розробити нові стандарти банківського регулювання і нагляду, стратегію розвитку банківської системи, визначити її основні цілі, що дадуть змогу реалізувати справжнє призначення банків в Україні – фінансове забезпечення економічного розвитку держави. Головною метою реформування банківського сектора в Україні має бути підвищення його стабільності, здатності відновлюватися після кризових потрясінь, розширення переліку й поліпшення якості банківських послуг, що дасть змогу їм краще задовольняти потреби реального сектора й економіки в цілому.

Проблемам функціонування банківського сектора в Україні в кризовий та післякризовий періоди присвячені праці багатьох науковців, зокрема О. Сугоняко, В. Геєця, В. Батрименка, С. Науменкової, О. Брегеда, Р. Герасименко, С. Савлука, Г. Карчевої, О. Дзюблюка, Т. За-